

68

1940 година бе богата откъм политически събития. Франция, Белгия, Холандия бяха прогизани от германската армия. Английската армия съумя да се възползва от грешките на германското командване и спаси пълното си поражение при донкерк. Дания и Норвегия бяха окупирани. Румания влезе в тристранния антикомунистически блок. Натиска над България се засили. В Крайова бе подписана спогодба за доброволно отстъпване на Южна Добруджа от Румъния на България чрез посредничеството на Германия. Тази спогодба предреши ориентацията на България или по-право демаскира намеренията на управляващите кръгове. Българските войски всред нестихващите овации на населението заеха новата демаркационна линия. А италианците понасяха поражения след поражения на албанския фронт от гръцката армия. Югославия се колебаеше. Застрашена от напредъка на германските войски на северната и граница и в Румъния, започна преговори. На 1 март 1941 година България официално се присъедини към оста Рим - Берлин - Токио. На същата дата германската армия премина Дунава от към Румъния и се насочи към нашите южни граници. Събитията на Балканите зрееха. Германците се притичваха на помощ на своя съюзник Италия, която бе застрашена от катастрофа на този фронт. Англичаните бяха дебаркирали войски в Гърция. На края на м. март България бе посетена от полковник Донован. На 1 април осмисляхме с ~~военен~~ преврат в Югославия. Генерал Симович бе завзел властта, изпъди регента Павел и денонсира оразумението за влизането на Югославия в антикомунистическия блок. Народите в Югославия ликуваха. Водената от Регентите политика не бе популярна. Германците бързо прегрупирваха своите сили. Мощни моторизирани колони се насочиха към Пирот, Ниш и Кюстендил, Крива Паланка. На 5 април - събота бях дежурен офицер в летище Враждебна. Към 17 часа от София с колело дойде един ученик от германското училище. Бях пред караулното помещение.

- Вие ли сте дежурния офицер? - запита го.

- Да, отговорих. Какво има?

- Утре започва войната на Германия срещу Югославия и Гърция. Моля Ви след завръщането на летците от първият полет поднесете им цветя. Хайл Хитлер! Обърна се кръгом и си **завидна**.

Изгледах го очуден и не отдадах значение на думите му. Но свързани веднага посещенията на Браухич в България на 3 април. С личния самолет на Хитлер ескортиран от изстребител М-109 кацна на летище Враждебна. Петнадесет минути преди кацането на самолета получих заповед всички наши войници и чиновници, целия наш личен състав да се приберат в помещенията. Бях адютант. Недоумявах защо, но светкавично наредих за изпълнение заповедта на командира на орляка. На плаца пред хангарите дойдоха няколко германски лекари коли. Тук бяха дошли целият личен състав на германските военно въздушни части настанени в южната част на летището, където сега е аерогара София. Браухич замина за София. Бях на доклад при полковник Димитров, когато говореше с командира на въздушните войски генерал Бойдев. От разговора разбрах, че пос

цението на Браухич е инкогнитно и че дори никой от нашето командване не е знаел. Командирът ми недоумяваше. Но също инкогнитно замина и на 4 април. Позамислих се. Реших да уведомя командира си за случилото се.

- Почакай на телефона, ще те потърся. След около 20 минути телефона иззвня, продължително. Вдигнах слушалката.

- Дежурния офицер.

- Търсят Ви от Военно министерство - военния министър. Иззвнях се като жица, като че ли пред мен е.

- Разкажете какво се е случило, започна генерал Даскалов. Повторих във формата на доклад.

- Да, рече той, ще получите нареждане.

Малко по-късно отново иззвня телефона. Подполковник Димитров нареждаше.

- Направете се че нищо не знаете. Бъдете на щрек и ако рано сутринта излетят германските изстребители, проведете в изпълнение план М-40А. Разбрано, нали?

- Тъй верно, господин полковник.

М-40А означаваше привеждане в изпълнение плана разработен за евакуация на личния състав и материалната част на орляка в помощното летище в Столник, Масларе, Петково, както и бързото прибиране на щатния личен състав от града в случай, ~~когато~~ последния е напуснал летището.

Набраната мъст и злоба към поробителите на мой народ не ми позволи в момента да проумея на какви изпитания ще бъдат подхвърляни народите на тия страни, а напротив, горящ от нетърпение очаквах развоя на събитията.

Към 10 часа вечерта целият германски личен състав се източи с леки ~~ко~~ коли и рейсови коли за София. Студен душ ме поля. Лъжа е, рекох си. А как ми се искаше да се разпаднат тия две държави, вярвайки че Македония ще получи свободата си. И все пак не мигнах. Малко искрица от надежда ме сгреваше.

Към 1 часа след полунощ всички германци се завърнаха в летището. Пламнах. Направих проверка на постове и седнах в санитарната линейка намираща се на плаца, и обзърната на юг. Моторите ^{един след друг} затрещяха. Нощната тишина бе раздрана от тяхния вой. Времето летеше бавно, а мен ми се искаше да почне и да свърше по-скоро, да се сложи край на вековните мъки на нашите братя и сестри. Но ето, че пак угаснаха. Отново сърцето ми се сви. Но не мръднах от местото си. Дълго стоях. На изток небето започна да синее. Звездите ясно светиха и отразяваха светлината си. Аз тръпнех. Витоша се губеше още в тъмната. Но ето, че започна да се откроява. Моторите забръмчаха. Машините се насочиха към старта. Една по една започнаха да излитат. 82 машини се понесаха в източна посока. Часът бе 3 на 6 април. Съдбата на Македония се решаваше на Югославия и Гърция бе решена. Мощни бомбардировачни съединения се насочиха към юг през Витоша и към Белград.

Вдигнах под тревога водачите на моторните коли. Всичко налични моторни средства забръмчаха за София. В 4 часа персонала бе в летището. Войната бе започнала. Щабът остана в летището, а самолетите отлетяха за полските летища.

69

- Обидно е, заяви командира на орляка пред група офицери, държанието на германците. Военният министър не знае, че тази сутрин започва войната, а ученик от "дойче шуле" известява още снощи в 17 часа адютанта ни за решението им и промени разговора. Видях му се неудобен и рискован.

За късо време Югославия бе прегазена. На 7 падна Скопие. Германските колонни се насочиха на юг. Скоро след това войските им влезоха в Атина. По късно бе извършен и въздушен десант над Крит. Войната на Балканите свърши.

На 13 април почти цялата македонска емиграция опиянена от свободата на Македония се насочи към германската и италианската легации и с викове Дуче, Дуче, Хайл Хитлер, хай Хитлер, изразяваше своите чувства и признателност. И аз скрих пелерината си, навляках шлифер върху военната си униформа, дерях гърлото си както всички останали, обхванат от неупесуем възторг. Пленик на чувствата и на годините си не можах да проявя дълновидност. Идеите които ме вълнуваха до този момент - дело на чистия разум и оценка се стопиха под напора на бликналите чувства - националната гордост, колкото и усърдно да бе призовавана, взе връх. Аз ли кувах! И само аз ли?

Не изчакахме още решенията за съдбата на нашата родина ние ликувахме. По това време се появи по стронаците на софийските ежедневници телеграмата на ЦК на В.М.Р.О. до царя-обединител, с която се съобщаваше, че борбата на македонското освободително движение е завършена и че най-скъпоценния диамант е намерил местото си на царската корона. Намека бе за Македония.

Шеметния развой на събитията притаи и борбата на младото поколение. Насити известното разколебание в правотата на целите което доведе до притъпяване, да не кажа разочорование. Инициаторите на идеите за свободна и независима Македония като етап, сега бяхме станали по-ниски от тревата. Аз вече разколебан от възможността за постигане на горната цел, бях твърдо убеден в непобедимостта на германската армия, и че прекрояването на света ще бъде диктувано от нея и съюзниците и. А нам бе известно, че България претърпя две национални катастрофи само за Македония, и че сега тя ще се възползва от успехите на германската армия. Но още не се знаеше за съдбата на Македония. При това неуяснено положение имах възможността да бъда в първия български самолет който кацна на летище Скопие. С него пътуваше генерал Бойдев, вероятно известен че ще бъде сменен като командир на въздушните войски и назначен за командир на 5-та армия, адютантът му, майор Кючуков, подполковник Марко Първанов - командир на Юнкерския учебен орляк, който веднага след 6 април смени подполковник Димитров който отиде в щаба на въздушните войски, аз и още един, двама. С леки коли се отправихме към града. Града имаше празничен вид, обкшчен с български знамена, германския пречупен кръст и македонския двукольор - черно и червено. Централната улица на града гъмжеше от народ. Слезнахме от колите и се насочихме пеша към военният клуб. Заобиколиха ни гражданите радостни, питаха, разпитваха какво ще стане, кога ще дойдат българите и т.н. Прегръщаха ни, целуваха ни - народа ликуваше. Млади момичета закачаха малки знаменца по риверите - българския трикольор, и македонския двукольор. Пред нас заста

на бай Иван от Радикастар българин, видял много, бил четник в турско, изпитан ужасите на Балканската и Съюзнически войни, взел участие в Първата световна война, натрупал много мъдрост и ни загледа с тъп, уморен поглед, дори предизвикателен. С ръце на кръста, наметнат със своята салтамарка. Към нас се приближи девойче и ни прикачи знаменцата. Посегна към дедо Иван.

- Ним, моме, ним ми клава на мен бугарското знаме, клай ми во, нащо, рече той.

- Защо, дядо, ним се плашиш Тук ке е бугарско. Вия дни ке додат бугарите.

- Ония беа тука през 1912-1913 година и през 1915 - 1918 година, ама си одеа. И сега ке дойдат, ама... Я ми клай ти на мен во, нащо знаменце.

- Ех, дедо, дедо, обърнах се аз към него, връщане вече няма. Не ни 13, ни 18 година. И го изгледах със съжаление. Той завъртя глава и продължи тъпо да ме поглежда с мътните си старчески очи, а мусколите му по лицето трепкаха.

Малко по-късно разбрахме споразумението. България получаваше цяла Македония под сръбска власт без околиците Тетово, Кичево, Гостивар, Дебър и Струга и малко поправка на границата около Охридското езеро. Охрид оставаше в български ръце лишен от всякакъв хинтерланд на езерото. А от гръцките територии получаваше Западна Тракия, Източна Македония заключаваща се между реките Струма и Места. Останалите части от Македония оставаха окупирани от германските, а Костурско, Тетово, Кичево, Гостивар, Дебър и Струга се даваха на Албания т.е., на Италия. Българската пропаганда се силеше да успокои шовинистично настроените среди, че това е временно и че съдбата на българските земи останали извън, ще бъде решена при примирието. Но скоро изникна нова държава на Балканския полуостров - Независимата Хърватска държава. Това ме смути. Настана смут в душата ми. Борех се със себе си. Сражаваха се българина с македонца, отождествен с балканица. И все пак мълчах, носих тежестта си. Вярвах в силата на Германия. Но дойде фаталния час - войната със Съветския съюз. Първото разколебание за изхода на войната се промъкна в съзнанието, но първите успехи на германската армия на източния фронт притаиха съмнението ми и уравнивиха душевното ми състояние. Нозапочнаха пораженията едно след друго. През 1942 година дойде и друга, още по-обезпокояваща новина. Америка се намесваше във войната. Преди това у нас се събрахме на съвещание най-известните македонското младежко движение ползващи се с авторитет и от които се очакваше да вземат отношение по събитията. Движението в което вложихме толкова ентузиазъм, енергии, не съществуваше. На съвещанието присъстваха Коста Ризов, Георги Марчев, Георги Рашев, Я. Стойчев и аз. Пашков в момента отсъстваше. Всички бяхме единодушни, че сме дейралирали от правия път, но всеки в себе си не бе още достатъчно убеден, дали отново да поведем борбата, когато старата генерация свали, което въобще не бе го вдигала от. Нямаше ли да съберкаме. Моето влияние по това време бе малко, но все пак аз бях офицер и нemoжах пряко да се занимавам с организационен живот. Решаваща дума имаха студентите. Разговорите се затегнаха, поради неясненото положение. Отново се намесих.

- За мен е необходимо създаването на обществена сила при всички обстоятелства. Дори оставането на цяла Македония в рамките на българската държава, нам

ни е необходимо трбуна от където ще защитаваме интересите на Македонския народ имайки предвид политическите цели които си постави ученическият съюз когато се роди. Но смятам, че тия цели вече са недостатъчни. Ние трябва да имаме ясна представа как ще подредим вътрешното положение на нашия дом. А това ще рече да помислим и за социалните проблеми. Но държа тая сила да има македонски облик.

- Но това ще рече, намеси се Ризов, да и zostавим аполитичността си и ако добре те разбирам, да се облегнем на някое съсловие.

- Да, точно това имам предвид, жбодих си оз. При днешния развой на нещата само това е изхода. Дори да направим погрешна стъпка все пак е по-добре. Бездействието е по-лошо от погрешното действие. Създаването на тая обща сила, която безспорно ще трябва да се опре на нашите изпитани кадри, няма да злепостави никого. Димче на даде ми пиришиш

- Да създадем партия, македонска партия, рече Стойчев.

- Пък защо не, обади се някой и продължихме в тая насока разговорите. След няколко дневни задълбочени търсения бе решено: През лятото на 1942 година да се опица положението на места, да се разясни изнесеното и да се пристъпи към оформяване на движението. В основни линии бе замислено - политико-обществена сила защитаваща интересите на селското съсловие което в Македония бе над 80 %, облегаща се на него да съчетае политическите цели на Македонския ученически съюз с икономическите нужди на дребнособствениците, което щеше да бъде отразено в една нова програма изработена от комисия. Предлагаше се за наименование Македонска селска гвардия за разлика от Българския земеделски народен съюз, Селската дребнособственическа партия на д-р Мачек. На това последно съвещание другарите ми настояха да напусна службата си, която бе сериозна пречка за активното ми включване в обществени инициативи. Аз обещах. Емисарите тръгнаха. В нашите планове посветих по-късно след завръщането си и Атанас Пашков. Но паралелно с заседанията у дома са се водили такива и в кантората на Димитър Цилев - Лавеле 16, където е обсъждано възстановяването на Македонското младежко движение под егидата на Иван Михайлов. И там работите напредвали, но все около това как да привлекат за целта мен, Пашков, Кръстю Рашев който е присъствал, категорично е заявил:

- Без Димчев не разчитайте на успех. Опълномощен от Цилев да ме намери и уреди среща с него, аз отказах. Паралелно с това бе насрочена една среща в сладкарницата намираща се наместото на сегашната аптека под Министерството на народното здраве, имаща за цел да активизира дейността на Македонската студенска корпорация "Шар". За тази среща просто бях измъкнат от дома от Кръстю Рашев и Киро Пейчев. Разговорите се преплетоха и с замисъла който ние имаме и вече бе пуснат в ход. На срещата присъствуваше и Атанас Пашков, както и Иван Иванов, вече посветен в плановите и по принцип одобрени. Следователно ръководителите на Македонското младежко движение бяха заели

вече отношение, когато срещата се състоя на тавана в сладкарницата. По въпроса да възстановим дейността на "Шар"никовой не се противопостави, защото ние имахме предвид, че тя ще ни бъде тъй необходима за излъчване на интелигентни кадри, а другите по-лесно да подчинят цялото Македонско младежко движение на Иван Михайлов. Реши се Иван Иванов да възглави корпорацията, и не си спомням кой друг, включихме в ръководството. Никой не се противопостави. Но когато се дойде до въпроса предлаган от Цилев, предизвика буря от негодувания. Тогава решихме да отида аз на среща с Цилев да го изслушам и да дам отговор от името на всички. Отидох. Придружи ме Рашев. Поедохме разговор. Той се въртеше около необходимостта от единство на младежкото движение и че това единство съм можел само аз да го запазя.

- По големите ~~Бри~~ другари се радват на огромните успехи които постигнахте през периода след 1934 година. Аз с внимание съм проучвал документите ви, продължи Цилев, в които е отразено идеите и задачите които македонското младежко движение си поставя. Трябва да призная, че в тях има много правдивост и съвременност и са очистени от всякаква стара баластра. На същото мнение е и Иван Михайлов. Ние искаме да ви помогнем да продължите в същия дух борбата си по-активно. Ето например вие нямате свърталище където да се събирате, а това е сериозна пречка. Ние можем да ви осигурим.

- Как запитвах аз.

- В Македонския народен дом има едно мазе, което може да се постегне и да се пригоди за тая цел. Това е наш дом, това е ваш дом, защо да се блъскате по черковни помещения и малки стаички на търговския дом, докато тук ще имате възможност всички да се виждате, да си студен- ски стол и пр. Ежедневната връзка ще заякчи дружбата ви.

- А пари за потягането му и позволение за използване? попита Кръстьо Рашев.

- И едното и другото ще уредим ние - по-големите. И така, контакта е установен. Идвайте по-често да се виждаме. От това никой не губи.

Разделихме се. Докладвах на другарите за разговора. Бяха във възторг.

- А за подчинението ни? - запита Пашков.

- Дума не стана, отговорих.

Така хитрата лисица Цилев ни подведе неусетно в нови води. Сондажите на изпратените другари по места бяха неблагоприятни. Провинциалните ни другари виждаха в предложението низертьорство, дори предателство спрямо македонската кауза. Видейки по-близо да народа, бяха разбрали преди нас необходимостта от подновяване борбата в същия дух от преди войната. Това разхлади 306 ни глави. Първи опит да включим и социалните ~~проблеми~~ в нашата борба пропаднаха. Това ускори ~~възстановяване~~ на Македонския младежки съюз и Македонската студенска корпорация "Шар". Предложението за помещение ни дойде добре дошло. Потърсихме Цилев. Установени лица се явяваха при него, получаваха писма до видни македонски търговци и общественици и им ги нася с които се молеха да дадът своята материална подкрепа. За много къс

срок бяха набрани около 500000 лева необходими за ремонта, а аз с Кръстьо Рашев посетихме проф. Александър Станишев във втора хирургия да измолим позволение за мазето. Посредна ни любезно и веднага нареди да ни бъде предоставено помещението. По всичко личеше предварителната намеса на чужда ръка, тъй като въпроса за помещението е било предварително поставено за разглеждане пред съвета на Македонския научен институт чийто председател бе професор Станишев. Без да се задълбочаваме ние се радвахме на бъдащите ни възможности. При започване на новата учебна година 1942/1943 ние започнахме и ремонта на помещението. През октомври всичко бе завършено. Направихме и печка за готвене, набавен бе инвентар - маси, столове, чинии, вилици, лъжици. Всеки следобед прекървах там и следех отблизо всичко. По това време в София имаше много студенти от двете части на Македония и Егейска и Вардарска. Студентите от Егейска Македония се събираха в едно кафене на ул. Мария Луиза, точно срещу ЦУМ - на местото на сегашния гараж. Често се отбивах за да ги привлека към "Шар". И успех. Към края на годината в стола се хранеха 100 души от тия места. В началото на учебната година изчезна Коста Ризов. Простонародно недоумявахме къде е. Никой нищо не знаеше за него, пък тия които са знаели мълчаха. А той бе един от младите ни другари с възможности. Солидаризираше се с мен, с нас. След два месеца се завърна. Подозирах някаква игра но не бях сигурен и затова не проявих любопитство. По-скоро до ушите ми достигна вестта, че е бил в Загреб при Иван Михайлов. Същото лято там е била и Лили Маркова - една от най-злополучните фигури в младежкото ни движение. След завръщането си дружбата им се закъчи, а явно странеше от нас. Създаде си свой антураж. Това не остана незабелязано и от други. Един ден, през месец ноември дойде при мен и ми каза, че един наш другар иска на всяка цена да ме види. Работата толкова била сериозна, че се налагало да намеря време. Придружих го в неделя акало 10 часа сутринта. Вървехме мълчаливо по улиците. Чувстваше се студенината. Не наруших мълчанието. Щом стигнахме бул. Патриарх Евтимий по Витошка, той сви по него към черквата св. Георги. Отново сви край двора на черквата в северна посока и влезе в един втрод на кооперация точно източно от олтаря. Последвах го. Не помня на кой етаж, извади ключ, отвори и ми стори път да влезна. След мен влезе и той. Отзовахме се в просторен хол. Седнахме, продължавайки упорито да мълчим. В това състояние чакахме около пет минути, когато бурно се одръпна една завеса и зад нея се показва точно срещу мен Васко Бъчваров. Пребледнях от яд, но се въздържах.

- Кому е нужна тая комедия? - запитах двамата шестейки погледа си ту върху единия, ту върху другие.

- Не се сърди, започна Васо, да му дадем на случая повече тържественост.

- Пази Боже... и не доисказах мисълта си. Разумът надела. Васо Бъчваров бе човек с големи амбиции, нищожни възможности. Очаквах да почне играта.

- Слушай, Димчев, повикали сме те да си поговорим, започна Бъчваров.

- Да чуя, ако може по-бързо, резко отговорих.

- С теб не може да се шикалкави - покриваме се. Имам заповед от Иван Михайлов да установим единно ръководство на македонското младежко движение. По негово изрично нареждане лицата които трябва да влезат в него сме тук. За тебе може би това е изненада, но прямо реши, готов ли си да влезеш в ръководството?

Аз се замислих. Наистина, не бях подготвен за подобен разговор. Усетили колебанието ми и двамата едновременно заговориха, увещавайки ме да влеза. Бързо прецених възможностите за и против и реших да се съглася, а можех всякога да се откажа. Отговора ми ги задоволи, но аз станах.

- Защо бързаш! Чакай да направим първото събрание, обади се Весо, който искаше да свири първа цигулка.

- Насрочете за друг път. Днес немога, отсеках и станах.

- Димчев, никому ни дума. Необходимо е мълчание.

- Не забравяйте, че аз имам изпитани бойни другари с които трябва да споделя новината. Моето формално съгласие е равно на нула без тяхния вот. Оставя на ние тук сме престанали сами да разполагаме със себе си. И в тях суров поглед в Ризов. За подобна крачка е необходимо съгласието на тях с които от 1935 година крачим един до друг в общата борба.

- Твоето мнение е закон за останалите, обади се Ризов.

- Това е нагла лъжа. Случай с теб е най-красноречив. Той се изчерви и нищо не продума.

Направо потърсих Пашков. Той ми бе най-близкия приятел и в него безрезервно вярвах.

Разказах му всичко. Изслуша ме внимателно.

- Ще ни разбият, бе преценката на Атанас. Ние сме изправени пред разцепление. Съзнавайки влиянието ти правят опит да те спечелят за да спасят единството. Но и при всички случаи те ще действат.

- Извода тогава?

- Ще рушим отвътре. Участвайки в ръководството ще имаш под ръка ако не всичко, поне отчасти архивата им, намеренията им, целите им.

- Ще се изложат, Атанасе, ще се изложат.

- Ние имаме достатъчно сили да противодействаме ако не открито, поне за угло, но ще действаме. В противен случай ще изпуснем ръководството на движението, студентите, всичко, всичко което име създали.

След три дни дадох съгласието си. Ролята в ръководството ми се сведе до техническа. Бях изолиран от нареждания и намерения. Сам не упорствах да се активизирам. Имах още оправдание. Бях на служба, макар да имам заповед за уволнение. След уволнението ми хвърлих всички сили в "Шар". Създадена и утвърдена бе Македонска студентска корпорация "Бистрица" в която членуваха всички студенти от Егейска Македония. Тя бе най-голямата корпорация като като колективен член на "Шар". Тенденцията бе "Шар" да се превърне в Македонски студентски съюз. В тая насока бяхме успели. Ръководството на "Шар" бе из-

вервало правото си на БНСО - да приема и утвърждава градските корпорации от цяла Македония. В корпорация "Шар" явно се очертаха две тенденции - лива ръководена неофициално от Георги Марчев, Жоро Байгъмов, Коста Терзийски - въобще студенти от долината на река Струма с изключение на няколко души от Св. Врач начело с Коста Ризов и Андон Костов и дясна - ръководена от Коста Ризов, Джолев, Кръстьо Рамев. С всеки изминат ден, противоречията ръстяха. Тенденциите им надхвърлиха рамките на корпорацията и слязоха по места. Единственото съединително звено бяхме аз и Атанас Пашков.

Точно по това време избухна Костурското въстание. То възбуди духовете, но не помогна до единодействие. Костурските ръководители — Паскал Паскалев, Паскал Добролитски и Костадин Иванов и тримата от революционния щаб се бяха явили в София да търсят помощ от българското правителство. Най-напред бяха потърсили своите студенти, а те ги отправиха към мен. От своя страна аз ги отправих към "Лавеле" 16 — Щаба на несъществуващото още Македонско народно освободително движение. Не знам по какви причини Асен Аврамов и Цилев им отказаха съдействие. Възмутен и аз заедно с тях ги заведох в Министерския съвет. Прие ни министър председателя Богда Филев. И Паскал Добролитски разгъна пред него старо революционно знаме което през Илинденското въстание баща му го е развявал пред славните илинденци, и започна: То

- Помощ, господи! Придвигателци или шпioni министър-председателю. Мо-
лим за помощ. Гинем като мухи от италианци, от гърци. За всички сме лоши. Леб
нема, патрони хич, а со голи ръце неможем да се бием.

- За каква помощ сте дошли, прекъсна го Филев. Намесих се в разговора. Обясних това, което ~~бях~~ обяснил на секретаря преди да ни приеме.

- Идете при министъра на външните работи. Явихме се и там.

- Не можем сега да се притечем на помощ. Проблема е важен. Италианците ни са съюзници, но идете при военния министър.

И така, лисицата на опашката, опашката на дупето, препращаха ни от човек на човек, докато се убедихме, че помощ няма да получим. Заминаха си омърлушените хорицата, без да получат утеха, а озлобени и наранени. Съпроводих ги до Кременица. Когато се разделиха събуха обувката си изтупаха праха от тях, да няма спомен от нищо българско. Толкова се бяха отвратили.

Шарци направиха достойние събитията в Костурско на българската общественост. Десетки хиляди позиви бяха напечатани със снимки на чети, воеводи и с описания за нещастията и събитията и разпратени из цялата страна. В София се раздаваха на минувачите по улиците от студентите и учениците.

Но възстанието бе потушено. Кървавия режим отново тегна като ярем над бедните костурчани.

Още през пролетта на 1942 година посетих отново Македония - Скопие, Велес, Битоля. Останах изненадан от враждебното отношение на населението към властта. Подземията на полицейските участъци бяха натъпкани с млади хора. Бой, изтезания, изнасилвания и масовите интернирвания във вътрешността на България бяха обикновено явление. През 1943 година след уволнението се зае да потегна редицата на Македонския младежки съюз, а вече преименуван на

Македонско младежко народо-освободително движение. Потеглих из Македония. Отбих се в с. Рацак. Намерих моя познайник бай Иван. Дълго беседвахме с него. Той ми разказа:

В гр. Велес уирял няколко дена преди да започне войната на Балканите даскал Никола. Като почувствал края на своя живот, поръчал да се себере цялата му челяд и започнал. - Деца мои, аз си отивам. Свърших своя земен път. Умирам с отворени очи. Чувствам, че свободата е близка, но няма да я дочакам. Погребете ме така, с отворени очи, но когато свободата дойде, елате на моя гроб, потропайте три пъти и извикайте. - Татко, ние сме свободни, затвори си очите. Аз деца мои, ще ги затвора. Още същата вечер даскал Никола умрял. Погребали го на 4 април 1941 година с отворени очи. След прегазването на Югославия от германските войски и освобождаването на Велес, челетта изпълнила последното му желание. Отишли всички на гроба, потупали три пъти и всички в един глас извикали: - Татко, ние сме свободни, затвори си очите. Но само след три месеца същите хора са се събрали пак и отново всички отишли на гроба му. Затупали заглушително и извикали: - Татко, отвори си очите, ние пак сме в робство.

Гледах стария борец и му се възхищавах. Годишите бяха натрупали мъдрост, която е немислима без страданието. Станах, прегърнах го бурно, целунах го и си тръгнах.

- Пак ела, момчето ми, пак ела. Винаги си добре дошел, ме догони звънливия му изстрадал глас напушайки сламенната му къщурка, а очите ми се наливаха със сълзи, от яд и болка.

Трудна бе задачата ми в Македония. Македонското съпротивително движение ежедневно нарастваше. Възглавяваха го Методи Ченто и генерал Апостоловски. И двамата познавах от 1941 година. Апостоловски се бе явил в българското военно министерство, да бъде назначен като офицер, но му бе отказано, освен в трудовите войски. Наскърбен, напуска Сория и се прибира в Щип. Използвайки отпуската си през есента, посетих Щип и чрез един студент мой съсед в когото оседнах се запознах с кап. Апостоловски. Дълго беседвахме. Бе загубил вяра в обединението на България. Македония не получи ли самостоятелност, отново ще понесе своя кръст, бе ми казал. В тоя разговор повече слушах, отколкото да говоря. А и той имаше тая слабост - да е словоохотлив. По-късно научих, че е станал "шумец".

Във Велес се запознах с всеуважаваните доктор Поп Антонов и Поп Гьорчев и двамата активни членове на Македонската младежка тайна революционна организация, която е била основана във Виена, където и те са завършили медицина. Дело на ММТРО бе шумния Скопски процес през 1928 година, когато бе убит Веламир Прелич от Мара Бунева, която сама сложи край след изпълнение на смъртната присъда над Прелича. Информирах се за съпротивителното движение във Велешко. Познавах всички които са нелегални. Само няколко души са сърбомани, но останалите са автономисти, започна в вазговора Поп Антонов, няма, няма кой да ги оглави, би могло да се създаде самородно македонско съпротивително движение, което да си постави чисто македонски цели. Ясно е, че Германия

губи войната. Аз се съгласих с него.

- Нямате ли връзка с Иван Михайлов? - ме запита Поп Гьорчев.

- Нямам, скрих истината, че такъва може да се установи, и че каналът ми бе известен.

- Неговото място сега е тука, между народа, продължи той, а не да се укрива в Загреб. Нашите се лутат.

Заминах за Прилеп. Посетих студенти, които бяха членове на Прилепската градска корпорация. Поисках да ме свържат с ученици, които биха могли да организират младежта. Свързаха ме. Попаднах на комсомолски ръководители. Наведохме спор. Имахме допирни точки но и много се различавахме. Те настояваха, че първа задача на борбата е капитулацията на Германия. Свободата на Македония ще дойде сама по себе си след победата над Германия. Следователно всички сили да бъдат хвърлени за нейното разгромяване и на нейните съюзници, в това число и на България. Аз заех позиция, че в тоя стадий на световните събития, ние трябва да бъдем готови с дявола ортак да станем, но да постигнем свободата и обединението на Родината, а това налага ясни цели и конкретни задачи. Пред тях развих теорията, чение трябва в борбата си да се ръководим от следните ръководни принципи:

1. Македония не бива да е разделена между Балканските държавици.

2. Македония не трябва да принадлежи на никоя от тях.

3. И че свободна и независима Македония като етап за една Балканска федерация е основната цел в нашата борба която от само-себе си поражда и други цели - като единството и равноправието на всички българи, албанци, гърци, родени или живеещи в Македония.

- В Македония няма българи. Те са дошли след 1941 година, обади се един от тях.

- Ами вие тука какви сте? - запитах аз.

- Ние сме македонци, никакви българи.

- Но ти аз съм македонец, но в това понятие влагам съвсем друго съдържание. То е географско понятие с политическо съдържание, докато вие влагате национално съдържание. Македонец значи борец за македонско единство, за единство на Македония, за равноправие на всички народности без разлика на пол и вяра и език. Видимо се съгласиха, но продължиха да упорстват. Аз продължих:

- От ваше гледище излиза, че в Македония има албанци, има гърци, има власи, а няма българи, така нали? Те се спогледаха. Чудна логика и странна! Тя всекиму може да служи, но не и на македонската кауза. Да не говорим, че не почита на никаква историческа истина. Кой тизнесе на плещите си половинвековна революционна борба?

- Що го слушате, бре, скочи вероятно отговорника им. Той е фашист. Той е бугарин. А ние со бугари и фашисти не сакаме да разговаряме. До тогава не знаех, че съм фашист и никой поне не ме е смятал за такъв.

- Скочиха всички и излязоха. Оставиха ме сам. За първи път попадах на фанатици македонци защитаващи тезата за македонска нация, без да са я проумяли

Омразата към окупатора, се бе превърнала на омраза към нацията. Влезе при мен "ара Анева, студентка-юристка.

- Е, започна тя.

- Избягаха.

- Не пробиете ли тука, гимназията е недостъпна за вас. Те я контролират. Но аз пак ще поговори с тях да проявят търпение и ви изслушат. Но опитите и останаха напразни. Бях споменал нетактично, че съм българин, а омразата срещу българщината у тия младежи крепеше вратата им в победата.

От Прилеп през Валандово заминах за Струмица, където с Пашков строехме сушилня за плодове и зеленчуци. В този район като наши преставители бяхме оставили Сократ Иванов и Жоро Байгъмов, които следеха за строежа и изпълняваха организационни поръчения. След като напусна войската, си открих търговска кантора, каквато вече имаше и Пашков и като съдружници я обърнахме на свърталище на всички активно заангажирани като организатори. Безприпятствено тогава се даваха открити листове само на търговските пътници. На всеки един от другарите на който можеше да се възложи задача, бе снабден със специално писмо, че може да представлява, да сключва договори и да подписва фирмата, което писмо му осигуряваше безпрепятствено движение из цялата страна. В Струмица намерих Жоро Байгъмов.

- Вчера, започна той, влязох във връзка с девет души нелегални наши хора от Гевгели. Искам да поговорим с тях.

- Защо е необходимо, го запитах аз.

- Та само ще си новем ли ние на дълж и шир Македония? Време е вече да хванем гората.

- Да! Същата мисъл подхвърлиха доктор Поп Антонов и доктор Поп Гьорчев от Велес. До същото заключение бе дошел и Байгъмов. А мене не ми се искаше да рискуваме, не от страх за живота, а от прибързаност. Замислих се.

- Какво му мислиш? Бъди поне сега резък! И отсече. Пусни ме да ида. Мене не ми се седи повече тук. Тая работа може да свърши и най-глупавата баба. Това са наши хора. Застрашени да им смачат кокалите, са побегнали в гората. Това е началото на едно смислено действие, което заслужава поощрение и подкрепа.

Съзнавах, че само от мен зависеше да реша и все пак се колебаех. Неубеден да се действа в тая насока. Създаденото ръководство от дватри души отдавна бе останало намо на книга. Коста Ризов по мое давление зае местото на Иван Иванов, като председател на "Шар" и отговаряше за студентите, а Бъчваров се занимаваше с кореспонденцията с Загреб, която нито виждах, нито се интересуваша и печаташе в "Македония" циклостилен лист. Същата година установихме да издаваме и ученическият вестник "Устрем" също на циклостил. Именно това единично ръководство на съюза ме караше да бъда особено предпазлив, тъй като никакъв орган не бе ме опълномощил, а просто бях узурпирал властта. Чаках есента да се съберем всички в София и да свикам една конференция, където да поставя този въпрос. В момента ме занимаваха много по-важни от мое гледище въпроси - единството на съюза.

74

Беше се разразило нова свада между Ризов и Марчев, който без да подозирам е бил на лична почва. Лили Маркова е била любовница на Георги Марчев, но по-късно Коста Ризов успява да му я отнеме и избухва враждата. Започват обвинения от чисто политическо естество. Марчев обвинява Ризов в надменно държание в "Шар", в прокарване на Михайловски тенденции в движението, дори във великобългарски, а Ризов - че бил комунист, кук и глупав. Марчев подкрепен от Байгъмов имаха голямо влияние в Горно Джумайско, Св. Врачко, Петричко, Струмичко, Кочанско, Ризов - по долината на Места и отчасти в Св. Врач.

Без да знам, през м. май 1943 година Марчев купува пишуща машина и започва подпомогнат от Милю Григоров и Жоро Байгъмов да печатат позиви, изпълнявайки циклостила на движението, с които разправя някои неща които бяха достояние на ограничени кръг хора. В тях също застъпваше идейни въпроси, които явно го уличаваха във връзка с ВМРО/обиденена/. Тия позиви получавах по пощата но не можах да допусна кой е троянския кон. Тлеещата свада от цяла година бе избухнала в открита яростна вражда от лична - рискуваше да се превърне в групова. И двете страни усилено търсеха подкрепа по върховете и долу по местата. Тия мои грижи далеч надхвърлиха нуждата от среща с нелегалните и търсейки начин аз съзнателно отклоних срещата, без да го наскърбя и заминах за Горна Джумая, където следваше да се срещна с Георги Марчев, завеждащ отдел - средношколска младеж към Македонското народоосвободително движение и Ризов - завеждащ отдел Висше образование. Срещата се състоя в тях. Освен нас присъстваха Христо Калебаков и Сух от Св. Врач. Отсъстваше Ризов. Това даде повод за яростни нападки от тримата. Бях на тяхното мнение, но се пазех да го изразя. Но едва-сега почувствах цялата сериозност на създаденото положение.

- Ние настояваме, заяви Сух, Ризов да бъде отстранен от ръководството на движението и да бъде сменен като председател на корпорация "Шар". Надменния му характер, предизвикателното му и оскърбително държание към всички ни създаде атмосфера непоносима, която отдавна вече не е тайна по места. Околийското ръководство на Св. Врач са против него. Порицаха го онзи ден като първопринципал на разкола.

- Околийското ръководство и в Горна Джумая имат същото становище, заяви Колебаков, предстоящо е разглеждането на въпроса и в окръжното ръководство.

Виждайке, че нещата вземат сериозен обрат - заявих:

- Кой ви е позволил на вас да разглеждате такива въпроси които не са от ваша компетентност. Коста Ризов и Георги Марчев са членове на Централния комитет на ММОН.О.Д. и възникналият спор подлежи на разглеждане от него, а ако не успеем тогава по моя преценка ще свикам една конференция, която ще вземе отношение, но вие нямате право да искате отстраняването му. Ако същото поиска и другата страна? Сега повече от всякога са необходими сговорчивост и единство, а ние ще се разединяваме, за което виждам реални стъпки от тук - присъстващите. Не ви ли е страшно като ме гледате сега? Тия удър аз го получавам лично срещу мене, а не срещу Ризов.

- Далеч сме от тая Мисъл, Заяви Марчев.

- Не е важно какво мислите, а какво излиза. Вие сте отишли много далеч. Заангажирват се цели околийски и окръжни организации в един спор, който дори на мен не е ясен. Как може да се иска отстраняване на Ризов само за това, че имал надменно държание и че си е позволил да учи студентите как да се хранят в стола. Вярно е, че е обидно да се напомня че етикецията налага ~~на~~^{не}жада се държим в десната ръка, а вилицата в лявата, но няма ли друг изход от тоя пропуск? Да бъде откровен - тук се крие друга, по-дълбока причина, която се прикрива от мен:

- Той е Михайловист и обединист, а това ще рече, иемтой е изменник на нашите идеи, гневно заяви Марчев.

- Да е Михайловист, още не е беда, но асо имам данни че е обиденист или както сме свикнали да назоваваме върховист, то е друго нещо. Но необходимо е да го докажем, но не само да го очерняма - нали? Затова, моля те, пък и другите спрете тая кампания която ще ни въвлече в излишни спорове и неминуемо ще ни доведе до разединение. Аз ще окажа давление и върху него. След това преминах-ме към подготовка за поклонението на гроба на Даме Груев, като противомерка на правителството повторно да освети паметника на неизвестният четник в Горна Джумая което се предвиждаше на 40 годишнината от Илинденското въстание. За целта бехме напечатали на циклостил директива как да се действа на тоя ден от студентите, учениците, ученичките и младежта извън училищната среда в Горна Джумая. Предвиждаше се пълн бойкот на правителственото мероприятие. Опит да се организират групи които на Илинден да бъдат в Берово, където щеха да се стечат студенти от цяла Македония с цел да се даде особена тържественост на поклонението на гроба на ръководителя на въстанието - Даме Груев. След като се осведомих за подготовката и дадох необходимите нареждания, заминах за Св. Врач, където се срещнах с Коста Ризов. Четири дни безплоден опит да го предразположа към откровение за първопричината на свадата. Плитки, повърхностни и безотговорни обвинения, които не можах да бъдат причина за враждата. Предупредих и него да бъде въздържан, да не въвлеча в спора и други хора, защото ще взема решителни мерки спрямо двамата, дадох нареждания за поклонението и заминах сам през гара Пирин и с. Бистрица за Берово, където трябваше с местната градска студенска корпорация да уредя подробностите по тържествата.

В Берово отседнах в председателя на корпорацията Марков. Още същия ден изработихме плана. Инициативата изхождаше от тях. Под ръка имах едно обръщение на кукления Македонски национален комитет, командване без армия, подписано от генерал Николов, с което се нареждаше да се отслужи панахида за зверски избитите 11 младежа от албанците в Тетово през месец юни същата година. В плана се предвиждаше панахида в неделята сутринта в градската черква, където влед нея в една реч щях да свържа двете събития - годишнината от Илинденското въстание и убийството. Вечерта в неделята се предвиждаше литературно-музикална забавка - а в понеделник Илинден - поклонение на гроба на Даме Груев в с. Русиново. За целта уведомихме кмета на града. Той одобри нашия план и обеща още в събота да извести на гражданството в Берово чрез барабана за

....жертвите д'дени за свободата и независимостта на Македония през Илинденското въстание и след него, зоват за нови усилия. Македонският народ не е свободен. Албанците влинеят в Тетово, Кичево, Гостивар, Дебър, Костурско кини, другите изнемогват.

Околийският полицейски началник който беше дошел с пет души стражари и в момента стоеше зад мен, ме подръпна отзад за колана за да подсети, че съм прекалил. Обръщайки се към него, с гнев почти в лицето му изревах:

— Оставете ме намира да се изкажа, та това не е турско. И обръщайки се към поклонниците продължих: "И това става пред очите на стотици героични ча-да на борческа Македония и пред гроба на вожд на Илинденското въстание. Само една гузна съвест е способна на подобна мерзост" и стрелнах отново полицейския началник, пребледнял от яд гълташе гущери.

— Господ да го убие, чедо, заклеха стари жени, които кротко вече отдавна ронеха сълзи. Не му обръщай внимание, думай, думай. Той не знае колко мъка има тука и затупа гърдите си. Надигна се врява. Закипя омразата. Блеснаха свирепи погледи, свиха се юмруци, напънаха мъже напред. Дигнах ръка. Замлъкнаха да чуят какво ще кажа.

— Запазете, македонци и македонки, спокойствие, за да не опорочим тържеството. Покажете високо гражданско съзнание, а достатъчно покажете политическа зрелост. И така... И продължих своята реч необезпокояван от никого, като завърших: "Да живее свободна и независима Македония! Да живее борческият македонски народ!"

Кмета бурно ме притисна и със сълзи на очи благодари за за пламенното си слово. Речта му бе насвързана, но дълбоко вълнуваща. Сълзите капеха от очите му и мокреха гроба на Даме. Обилни сълзи се лееха навред наоколо. "Покойници вий в други полк минахте", прикова на колене всички присъстващи, та чак по улиците извън гробищата, а с "Изтрей зора на свободата" се отправихме към площада на селото.

Неописуем възторг. Къщите на всички Русиначани бяха отворени. Мило и драго даваха да посетиш бедните им хижи. Веселието продължи до един часа. Всеки бе нахранен и задоволен. Само представителите на властта скимтяха огорчени от чутото и виденото. Кмета на Владимирово ни покани масово да посетим и тяхното село. Те имат курбан на тоя ден. Не му отказахме. Колоната с гайди и тъпани се проточи към Владимирово. В речи, сълзи, радости, пожелания, премина следобеда, и след залез слънце изпроводени от всички жители на селото далеч зад него се прибрах на тъмно в Берово.

Новината за случилото се в Русиново бе обиколила вече цялата околия. На рано сутринта на портата на Маркови се похлопа. Полицаи идваха за мен. Облекох се и ги придружих до Околийското управление. Но много скоро пред управлението се събра тълпа, която настояваше да бъде освободен. С всяка минута тълпата растеше, като че ли целият град се бе стекал.

— "Пуснете момчето, пуснете момчето"! — викаха гражданите, на Берово.

...ост за Скопие.

нашите намерения. Ние афиширахме вечеринката. В събота през целия ден пристигаха групи поклонници. Улисани в тяхното настаняване не обърнахме внимание, че кмета не е уведомил гражданството за панахидата. Сутринта черквата бе празна. Само две-три стари баби слушаха прозвуките на попа. Потърсихме кмета да разберем защо не е разгласена панахидата. Отговори ни пренибрежително, че барабанчика отсъства. Без много да му мисля, изтичах до общината, грабнах барабана, метнах го на шията си и с него обиколих целия град известявайки намерението за панахидата. Докато се завърна в черквата, тя бе препълнена. Мало и голямо се бе натъпкало в нея, в двора. Говорих в черквата. Рецита ми допадна на гражданството, не се хареса на власта. Конфликта зрееше. Вечерта бяхме въздържани, но любопитството на населението нямаше граници. Чакаше да чуе думи, които падаха като мехлем на изстрадалата му душа. Търпение до утре, подпушвахме ние на ляво и на дясно.

Сутринта рано придружен от Марков заминах за с. Владимирово където бе средището на общината. Посрещна ни студено Кмета бе в общината. Посрещна ни студено. Той бе враждебно настроен към власта.

- Господин кмете, ние сме македонски студенти. Целта ни е да отпразнуваме 40 годишнината от Илинденското въстание, като противовес на официалното честване в Горна Джумая, заявих аз. Моля, съдействието Ви да дадем тържествен вид и потик на македонца за неговата свобода и независимост. Очите му светнаха и سکочи.

- Чакайте, ама така кажете де... Съвсем друго помислих. Седнете, моля. И ни поднесе столове, отвори вратата и завика:

- Стойне, Стойне...

- О, хо! - обади се нечий глас.

- Ела тука бързо.

Тутакси в канцеларията влезе около 40 годишен човек, брадясан, орфан, изпит, очите му светеха като на плака.

- Шо има господин кмете?

- Бягай в черквата и кажи на попа да обяви в края на службата цялото село да дойде в Русиново. Ще отидем да се поклоним на гроба на Дамян Груев. С барабана обяви същото на всички кои не са на служба. А на попа подпушаме да бъде днес по-кратък. След това намери и отседлай три коня за нас.

- Няма нужда, господин кмете, възразих аз. Ние пеш, с народа.

- Вие сте ми гости. До Русиново имам думата аз, а вие пред народа. Налага се ние да отидем там преди да пристигнат хората от Берово и Владимирово, да ги подготвим - нали?

- Е, да, да, отвърна Марков. Прав сте.

- Бързо, Стойне, и работа върши.

След половин час ние се носихме към Русиново, а два часа по-късно, гробищата на селото, където бе погребан Дамян Груев почерняха от народ.

- Драги гости и гостенки, днес се навършват 40 години от героичното Илинденско въстание, започна кмета, по тоя случай давам думата на господин Димчев.

Пуснете го, и виковете им се носеха заплашително из целия град. И бях пуснат.

Вадбиколен от радостни близки лица бях съпроводен до другарите ми които бяха задържани в една сладкарница. Разделихме се с боровци и поехме стръмнината над града по посока за гара Пирин през Осоговска планина.

На годишнината от убийството на Тодор Александров в Пирин, в местността "Олготата на Македония", където бяха погребани Тодор Алекстандров, Зафиров, Симеон Евтимов и Йонко Параспуров, се предвиждаше да бъдат пренесени костите на всички видни македонски революционери, бе насрочена ученическа конференция. Подготовката бе възложена на Георги Марчев. На 27 август след обед, напуснахме голяма група. Св. Врач, всички от Горна Джумая и Св. Врацлии, нарочно насрочиха друго време за тръгване. Това ме ~~негдна~~ Марчев и Ризов не бяха си взели акт от моята забележка. По пътя заболях и придружен от Лили Северова, пристигнахме късно в Мелник. Групата бе отпаднала в училището, но Марчев го нямаше. Никой не можеше да каже къде е. А се налагаше още същата вечер да се отиде на гроба и да се направи връзка с делегатите от долината на Места. Тръгнах сам. Скочи и Ангел Запрянов - ръководител на серската средношколска младеж от с. Св. Врачка ~~Белица~~. Двамата успяхме към полунощ да се доберем до гроба. Тук бяха вече делегатите от Разлог, Неврокоп, Ксанти и Лъджене. Горях ~~от~~ треска. Завиха ме и ме положиха до буйния огън. Сутринта - 29 август научихме за смъртта на цар Борис. Много от делегатите са били арестувани вечерта в Мелник и по етапен ред върнати по места. Но с ония които беха успели да се доберат до местото проведохме конференцията на около един час от гроба в една млада борова гора. Щом като се завърнах в София, бях повикан от Димитър Цилев.

- Димчев, започна той, пригответи си три еднакви снимки и ми ги предай. Предстои ти едно пътуване до Загреб.

Изпълних искането му, но своевременно уведомих Пашков с когото уточнихме до най-малка подробност въпросите които аз ще повдигна пред Иван Михайлов. Грижливо ги записах в едно тефтерче и зачаках деня. Бях дори забравил че ми предстои пътуване, когато бях потърсен от Цилев.

- Пригответи се за път, утре заминаваш. Ще те чакам пред хотел "Вългария" в 8 часа.

На уречения час бях там. Цилев чакаше. Заведе ме в сладкарницата.

- Ето ти тия хърватски пари, които ще ти потребват до пристигането в Загреб. Ще пътуваш със самолет до Земуи. Там ще те чакат германски офицери, които ще те съпровождат с влак до Загреб и оставят в хотел "Експленато" до гарата. Грижи за настаняване няма да имаш. След като се ~~247~~ ще потърсиш чрез атомата който е в хола на хотела на тоя телефон, и ми подаде номер Иван Михайлов. Ако не ти се обади, ще го търсиш докато влезнеш във връзка, след което ще се прибереш във стаята и ще чакаш. Ето и тия две писма, които предай на Михайлов. Миг след като ми даде поръчението, пред нас се изпъна като струна един млад германски поручик от гестапото. Размениха нещо по немски и ме представи

Запознахме се. Излезнахме след това тримата пред сладкарницата, където чакаше лека кола с още един гестаповец, също поручик.

— Тия двама господа ще те придружат до самолета и ще те настанят в него. Отново поручикът се изпъна като струна пред Цилев и влезнахме в колата. Когато се носех вече по въздуха към Земун си ми слих защо тия гестаповци козируваха тъй чинно на Цилев. Дали е от вежливост или... Но тая мисъл не можеше да си пробие път в моето съзнание.

На аерогара Земун ме чакаха двама души също от гестапото. Веднага бях настанен в един от най-хубавите хотели в града. Предоставено ми бе на разположение лека кола, а сутринта същите двама ме придружиха и с мен се качиха във влака. Разговор не водихме. Поради повреда на линията влака закъсня осем часа и на другата сутрин бяхме в Загреб. Всичко стана както бе наредил Цилев.

Получих едностаен апартамент в хотела с всичките му удобства и сервизни помещения, взех един душ и ~~слезнах~~ долу да се обадя на Михайлов. Набрах номера, но отсреща нийой не се обаждаше. Излезнох от кабината и бавно се запътих към входа на бръснарницата. Кога беше напуснал работното място чиновника не забелязах, но превит на две ухилени угоднически профуча край мене с голямото си туловище и несъразмерно изтъкнатия си жорем и отвори вратата към бръснарския салон, кланяйки ми се до земята. Благодарих му с леко кимване на глава и със слаба усмивка, срещу която получих няколко нови поклони и видимо доволство се изписа по лицето му.

След половин час отново позвънях на Иван Михайлов. Обади се той.

— Ей сега ще дойда, Димчев. Добре си дошъл.

Прибрах се в апартамента. Десет минути след това на вратата се почука. Влезе той. Прегърна ме бурно и ме целуна.

— Добре дошъл, Димчев, как пътува? Много закъсняхте! Отрупа ме с въпроси. Очаквах да видя едър човек, а пред мен стоеше малко по-висок от мене, със сравнително дребно лице, високо чело и резко изтеглен нос от чийто страни две живи очи приковаваха вниманието, внушаваха респект, подчиняваха.

— Да вървим, ако не си изморен.

— Не съм, отговорих, освежих се от банята.

— Е, добре, добре и отвори вратата. Вън стоеше едър, снажен хърватин, който му бе лична охрана от тайната полиция на Поглавника, застанал мирно и тръгна пред нас. Пред входа чакаше луксозна лека кола. Качихме се вътре и шофьора потегли. Скоро се отзовахме в правителствения квартал на Загреб. Вилата на Иван Михайлов бе в съседство с тая на поглавника. Пред входа имаше войник и когато колата мина, взе за почест. Въведе ме във вилата си. В хола ни посрещна Менча. Кърничева — минало величие на красота и младост. Близко десетях години изгнаничество бяха се отразили и върху нейната външност. Прошарената ѝ коса и многобройните бръчки по лицето бяха доказателство за това. Представи ме. Седнахме в хола. Предадох писмата и поздравите. Разговора премина за България, за живота за приятелите, за трудностите. Интерисуваше се за дребни неща. Отговарях. Пита за мама как е, оставям ли я често сама след раздялата с жена ми. Разговора бе непуден, предразполагащ, но ми направи впечатление за осведомеността му дори за

и за интимния ми живот. Менча донесе кафе, предложи ми коняк.

- Заповядай, Димчев, ние знаем че ти не пиеш, но все пак нека има, пък можеш да си пропил. Продължителното съжителство бе прорядило общи навици и маниери на отношение. Изпихме кафето и Менча стана.

- Аз ще подготвя обеда и ще ви остава да си поприказвате. Станахме и ние и влезохме в работния му кабинет. Той седна на бюрото си, а аз срещу него.

- Да започнем, Димчев, с теб на по-сериозни теми. Моля те, най-напред ми направи една преценка за състоянието на нашето движение в което ти кипиш години наред. Нещо вие не мелите брашно с Бъчварови Ризов. Можеш ли ми обясни защо!

- Господин Михайлов, започнах аз, в една войска в която има изобилие на нералтабни офицери изпитани и калени в редица сражения, престъпление е командването да се повери на трудовак.

- Да, много добре казано, рече Михайлов и се изчерви. В същност втория въпрос е изчерпан. Много, много ми хареса отговора. Дръпна към себе си бележника, взе автоматичната писалка от пирстойката и записа нещо в него.

- А сега на първия въпрос, започнах отново аз, ще се помъча да бъда кратък. Бодрата смяна, млади хора, въздушевени от нови идеи, ясно поставени цели и задачи, характеристиката на младото македонско движение обхващало над 50 % от интелегенцията в нашия край. От тази година започна проникването и в селата, сред ония, които не са имали възможност да продължат образованието си. Михайлов се замисли.

- Но за голямо съжаление от известно време наблюдавам тенденция за раздвоение, която още не мога да проумея от где води началото си. Смятах да свикам една конференция пред която да си изясним кой е бацила и да приложим хироргическия нож, но посещението ми тук я осуети.

- За разправията която съществува между Ризов и Марчев ли напакваш?

- Точно за нея.

- На заслужава ли толкова тревога?

- Смятам. Струва ми се, че тук има намеса отвън.

- Повече е лична свада, Димчев, както обикновено става. И да ти кажа ли?

Пръст има жена. Но ако наистина има външна интервенция, необходими са бързи мерки, което аз не вярвам.

- Очудва ме, господин Михайлов, Вашата осведоменост!

- Нищо още не си чул, Димчев, Много, много неща ми са известни. Глупавия и циркаджийски начин на включването ти в проектираното от мен ръководство, анти-михайловския курс на младото поколение, дори твоята неприязнь, за което добре запомни, не ти се сърдя, защото тя произхожда от неизживяване на нещата, и много други неща които от години следя и на всека крачка направена от вас се радвам от сърце.

На свой ред аз се изчервих. Пред мен стоеше човек обигран, с гъвкав ум, владеещ техниката на спора до изкуство. Разговора се задълбочаваше.

459

- Господин Михайлов, прекъснах го аз за да балансирам везните, които вече клонеха към него, личните отношения породени от различния подход към общата цел, колкото и да са пагубни за единството, за културния човек не са неизбежност която увеличава съкровищницата на опита. Обстоятелствата през 1935 година не позволиха да се тръгне по друг път, освен по тоя, по който поведохме учащата младеж. Нека бъде откровен. Авторитета на организацията в нашия край бе сведено на нула и бе създадено антиорганизационно настроение, което не можеше да бъде преодоляно друго яче, освен с времето. Преоценката която ние направихме, ни доведе до необходимостта от пълно единство на македонската младеж, порицавайки всички крила, малки и големи. И така разчистен път, тръгнахме напред. В същност нашите принципи не бяха нови, но издигнати от нови хора. То даде резултат и смело мога да кажа, че ако има македонско освободително движение в България и Македония сега, то е движението родило се след 35-та година, кърмено с Ваше мляко, но давано от друга майка. Така, че моята неприязнь както се изразихте, не е користна нито лична, а тя е естествена последица от събитията.

Михайлов следеше с внимание и от късо ме държеше, под обстрела на погледа си, без да мигне. Издържах на него, защото говорих истина изживяна с ентузиазма на младенческата си душа. Той наведе глава. Подпря я с двете си ръце. Постоя така известно време и когато отново срещнах погледа му, бе корено различен - мек, дълбок, пленяващ.

- Много работи знам, Димчев, едно не съм знаел, че си дълбоко трогващ. Моите хора са лоши психолози, повърхностни. Разбрах, че умееш да се справяш с всяко положение. Умението да използваш откровението като оръжие в най-удобния момент, ме порази. На врата се показва Менча.

- Моля, обеди е готов. Заповедайте. Насядахме около масата. Обеди ~~панина~~.

- Освен тебе, Димчев, започна Михайлов, кои са в ръководството на движението?

- Истината е, че ние нямаме избрано такъво. За сега узурпирал съм властта и подпомогнат от Пашков, понасяме най-големите тежести, използвайки авторитета създаден от продължителния актив.

- А Ризов?

- Ризов е председател на корпорация "Шар". Независим и е надежден момък. Сравнително е млад за ролята която му отреждаме. Необходима му е шлифовка, държание, маниер. За ръководител е оня, който пленява, купува, а не отблъсква. Коста има още да се учи. На дневен ред бе да уредим и тоя въпрос, но... когато се върна.

- Имате ли успех в новите земи?

- Имаме, но има още много да се желае. Тук по-трудно се работи. Народа е безверен и мрази окупатора. Участъците са пълни с младежи. Всеки автономист е комунист. Съпротивителното движение се разраства и погледите на младите са натам. Разказах за случката в Прилеп.

- Много е комплетиран въпроса, рече той.

- Запознах се с лекарите Поп Гьорчев и Поп Антонов от Белес. Търсеха връзка да Ви обаждат мнението си, че време е да дойдете и оглавите съпротивителното дви

жение в Македония. Аз им обещах, че ще направя това достойние до Вас и писах, но отговор не получих. Когато повторно отидох във Велес, не можах да дам задоволителен отговор. Трябваше да кажа истината, а тя най-лесно се казва. Дватамата с Менча се спогледаха.

- Такова писмо не сме получавали, рече Менча.

- Предадах го на Цилев - бе отговора ми.

След обед отново влязахме в кабинета му. Аз извадих бележника си в който бях записал всички въпроси които трябваше да поставя. Той го забеляза.

- Какво е това, Димчев?

- Бележник, където съм записал въпросите, които искам да Ви поставя.

- Добре, добре. Първия човек който идва така подготвен. Е, почвай.

- Как преценявате дейността на Македонското младежко движение от 1935 година насам?

- За безусловно правилна до събитията на Балканите.

- А след това?

- За опасна. Защото ние още не знаем как ще се развият събитията за бъдаще.

- Нашето мнение в случая не се покрива с Вашето. Каквато и насока да вземат, нашите позиции трябва да бъдат ясни. Ние трябва да устояваме твърдо Независимостта на Македония. По места не се харесва мъгливостта която се възприе в изпълнение на една Ваша директива. А тя бе: Да истъкваме не това което искаме да постигнем, а която не искаме. Македония да не е поделена, да не е това, което е, да не е гръцка, да не е сръбска. А българска? Ме пита пред повече от 50 души шарци един младеж в Горна Джумая при една екскурзия. Аз замълчах. Изсмя ми се в очите.

- И ти, и ти, Димчев, нищо не каза? Стара приказка на грамофонна плоча. Получил шамара се окопиха. Стой! Разговора не съм свършил - поднових. Знам какво искаш да чуеш. Премълчах го, защото то се разбира, но твой шамар по-боли от изстезанията в участъка.

- Нашата цел е Свободна и независима Македония и докато не я постигнем, няма да сведем чела. - Стига, обърна се Владо към мен, това е друго. Чакат да го чуят хиляди. В името на свободата е оправдано да загубиш собствената, но не премълчавай. Добър урок нали?

Михайлов мълчеше. Лицето му потъмня.

- Ето до къде води директивата когато не е съобразена с възжеланията на народа, завърших аз.

Настъпи мълчание. Аз се загледах в бележника си. Михайлов продължаваше да ме фиксира.

- Следващия въпрос е, поднових аз, считайки първия за приключен, знаете ли Вие за съдържанието на телеграмата, че ЦК на В.М.Р.О. появила се във вестниците след 6 април 1941 година?

- Това е грешка на моите другари. Аз не бях уведомен и не нося отговорност за нея. Моето име не фигурира.

- Дълго се очакваше след промяната на статуквото на Балканите да излезе-
те с декларация или статия в която да изразите Вашето отношение, но до нас не
стигна нищо. Това ни даде основание да мислим, че Вие одобрявате почина им.

По лицето му се изписа досада, а може би и умора. Започна да нервничи бара-
баняйки леко с пръст по масата. Михайлов бе болен и изтощен човек.

- Няма ли да починате малко? - обади се Менча Кърничева.

Намесата ѝ бе навременна. Станахме. Върнах се в хотела с кола. Дълго премятах
разговора в мисълта си. Реших: учтивостта може да бъде пренебрегната в изпъл-
нение на задълженията, които пред другарите и пред необходимостта от разяс-
няване на истината Михайлов упорито мълчеше, не се доисказваше - такт към съ-
щина, за мен бе неясно. А предразполагаше.

Събудих се към 6 часа след обед. Измих се, преоблеках се и на врата се почу-
ка. Влезе Томата, охраната на Михайлов.

- Колата е на Ваше разположение. Ако обичате!

Последвах го отново във вилата. Михайлов имаше гости. Поразходих се из пар-
ка. След малко дойде той. Бе прохладно.

- Да се приберем, Димчев, за мен е вече късно, започна той. Следващия въп-
рос? Извадих бележника. Изчаках да влезем в кабинета му.

- Ние младежите недоумяваме, започнах, дейността на Никола Коларов, като
проводник на политиката на българското правителство в Македония от една стра-
на и позициите на Йордан Чкатров - от друга, са ли съгласувани с позициите
на В.М.Р.О.?

- Това са недоразумения между нас, макар и по-задълбочени, както и при вас.
Ние ще ги надживеем и тогава всеки сам ще носи срама си. И даде да разбере, че
въпроса е изчерпан. В бележника ми фигурираха още много въпроси, много по-шо-
котливи, като тоя: Защо Иван Михайлов не дойде през 1941 година или по-късно
и поеме ръководството на едно нелегално съпротивително движение, въпрос кой-
то не слизаше от дневния ред при всяка една свада между нас относно влияние-
то, авторитета и позициите му, но се убедих, че само ще си губя времето. Прек и
ясен отговор до сега не бях получил, едва ли и щях. Нямахме ми доверие. Разбрал,
или прочел може би мислите ми, той продължи:

- На поставените и на всички които не постави въпроси, отговора се крие
в изхода ~~от~~ войната. Там е истината, Димчев.

- Тя е ясна, Господин Михайлов, нима се съмнявате, че Германия ще загуби
войната?

- Напротив, далеч не е уяснена. Сега силите са равни. Ние трябва да желаем
победата на Германия, защото само тя ще подsigури свободата на Македония. За-
губи ли, губим всичко. Вниманието, желанията, жертвите трябва да бъдат целенасо-
чени към тоя двубой в който, повтарям - избора е предопределен. Губи ли Герма-
ния, печелят гърци, сърби, печели ли тя, сигурно губят те. Следователно, не ни ос-
тава нищо друго, освен и ние да се включим в борбата. Просеното зърно е доста-
тъчно да наклони везните към победата в тия решителни моменти. Може да сме ни
Димчев просеното зърно!

- Давайки Ви право поради опита и всеотрапната Ви осведоменост, все пак не мога да не изразя и собственото си мнение. Опасно е, господин Михайлов, в тоя момент ние да свържем съдбата на Македония за колесницата на Германия. Тя ще я повлече в пропаста. Друг изход няма ли?

- Никакъв, Димчев. Но ти си голям песимист.

- Много по-голям отколкото дори допускате. Германия вече воюва срещу цял свет. Противникът има грамадно превъзходство във възможности и жива сила. Германия е пред катастрофа.

- Погрешна преценка. Тя тепърва ще очуди света. Но дори да загуби войната, в което аз не вярвам, нам не ни остава друг изход преди смърта, освен героически да умрем. Ето в това се състои целта на напата среца. Да поговорим, ще намерим ли сили в себе си да изпълним дълга си или не.

Бе целия зачервен, възбуден и във всяко негово движение се долавяше воля, неизчерпаема енергия зад една изтодена плът.

Радио Загреб свиреше бойни маршове и през всеки две-три минути напомняше, че поглавника ще произнесе важна реч в парламента. Седнахме да вечеряме. Бях мълчалив. Мъчих се да предогадя насоката на разговора ни. Нямах апетит. Ядох десерта, когато Иван Михайлов се обърна към мен.

- Димчев, ти си имал здрави връзки с Костурско.

- Ако могат да се приемат за такива познанствата ми със студентите от тоя край.

- Това не е малко. Твоето влияние всред Бистришката корпорация се преценява като най-силно. При това. При това усилията вложени през пролетта тази година одне се помогне на Костурчани когато възстанаха, са ти извоювали авторитет и всред местното население. Ето, по твое давление и Михаил Керемедчиев е там. Такъва е преценката на нашите хора които раздадоха храна и дрехи на местното население.

Възмутен от бездейното отношение на хората от Лавеле 16 към молбата на Костурчани, Атанас Палков дотърча у дома.

- Слушай, Гошо, повече не може да бездействаме. Време е да се притечем на помощ на Костурчани.

- Как! С какво!

- С готовността си да се борим.

- Не те разбирам!

- Моят план е следния. Да създадем нелегални чети в тоя край, които да поемат защитата за живота и имота на местното население. Хора и оръжие - местно, ръководство наше, пък после ще видим.

Хареса ми се идеята му. Задълбочихме се. Уточнихме дори на кого ще се опрем. Атанас искаше да замине. Противопоставих се, тъй като в него виждах най-надежната опора в големата игра в домогванията на старите. Спряхме се на Жоро Бегъмов и Керемедчиев. От тоя ден заживяхме с мисълта за изпълнение на плана. Повиках Керемидчиев. Посветих го. Прие с готовност и през юни замине

да проучи положението на място, да създаде канали и да се върне в Битоля на 1 септември и телеграфически да ми се обади, което означаваше тръгнете веднага. Жаро Бегъмов държах под око и тази бе една от причините, поради което го отидомах да замина с нелегалните от Гевгелийско. Но такъва телеграма не се получи. Ето че Иван Михайлов бе осведомен за Керемидчиев. Продължението знаеше ли? .

— А знаеш ли сега къде е Керемидчиев? — продължи Михайлов.

— Задържали са го гръцките портизани, но каква е съдбата му, не знам.

— Станал партизанин. В тона му имаше упрек. Наведох очи.

— Такъва е съдбата на идейно оформените, Димчев.

Започнаха да предават речта на поглавника от Народното събрание Михайлов се послуша. Анте Павелич осведомяваше народните представители, че току що е наредил на въоръжените сили на Независимата Хърватска държава да прегазят границата между Италия и Хърватско и да окупират Босна и Херцеговина. Иван Михайлов грейна, стана и излезе бързо навън. Аз се прибрах в хотела. Събитията от 25 юли вземаха обрат в Италия. Мусолини бе заместен от маршал Бадوليو. Англо-американските войски бяха завзели Сицилия и напредваха на север и фронтовата линия се намирал южно от Рим. Недоверието между Рим и Берлин растеше. Очакваше се капитулацията на Италия. Ето хърватите окупираха завзетите от италианците войсковски територии след 1941 година. Ново поражение тегнеше над остта Рим, Берлин, Токио.

На другия ден колата ме взе в 9 часа сутринта. Разговора доби по-делови характер.

— Налага се, Димчев, да създадем в Егейска Македония един доброволчески корпус, който да се грижи за живота на местното население. От тебе се иска да посочиш 100 души младежи които да заминат за там, след като всичко бъде готово. Задачата изпълнима ли е?

— Разбира се, отговорих. Ето нашата идея, помислих и в разширен мащаб. Имаше ли значение кой ще я осъществява?

— Подробностите по целите и задачите ще получиш след като разрешим някои висящи въпроси, които са причината за да не мога да посоча датата на заминаването. Но щом се навърнеш, заеми се сериозно. Изпрати ми списъците на желаещите.

В Загреб останах още два дни, след което поех ~~нататък~~ по обратния път. Навсякъде същите лица и същото внимание. Предадох на Цилев пощата от Загреб и се запътих към Пашков. Разказах му всичко. Още на другия ден бях повикан от Цилев, който ме уведоми, че поради, че поради преминаване на друга работа, Бъчваров се изважда от ръководството на младежкото движение. Сви-ках една конференция от най-изтъкнатите наши младежки ръководители в кантората ни на ул. Бр. Миладинови 6, направих обстоен доклад за посещението ми в Загреб. Нищо не пропуснах. По принцип всички одобриха държанието ми, но това означаваше и принципно **признаване** зависимостта от ЦК на М.Н.О.Д. т.е. В.М.Р.О. Пред конференцията стояха за разрешение двата въпроса — от

носно ръководството и опасността от раздвоение.

Конференцията ми гласува пълно доверие и ми предостави свободно да се спра на хора с които мога да изпълня целите и задачите залегнали в устава. Преди да посоча лицата направих публично мъмрене на Ризов и Марчев за неприятностите които създават и че лични отношения произлезли от любовни ислерии, прехвърлят върху движението, с което пакостят на единството.

- За сега, заявих, задоволявам се да ви злепоставя пред тоя тесен кръг, надявайки се да си вземете остра бележка и възстановите старото другарство. В противен случай ще бъда принуден да ви разоблича пред цялото движение и да потърсим отговорност. И двамата обещаха да сложат край на недоразуменията и си подадоха ръка.

В ръководството на М.И.Н.О.Д. включих Атанас Пашков - зав. идейно-пропагандния отдел, Коста Ризов - отговорник за студентите и за другата на македонските девойки, Георги Марчев - отговорник за средношколската и селската омладеж, Георги Рашев - зав. финансовия отдел, Жоро Бегъмов - зав. организационния отдел, докато Любен Илиев от Кочани поема организационния, а Жоро оставаше на разположение на мен за изпълнение на специални поръчки.

Ръководството бе одобрено от всички и започна веднага да съществува. Наредено бе веднага да се обиколи Окръжния комитет в Горна Джумая, Скопие, Битоля и да им се обясни в най-къс срок да посочат имената на ония младежи, които са готови да заминат за Костурско. В срок от 20 дни списъците бяха изготвени и изпратени в Загреб. Внимателно проучени лицата в централното ръководство принадлежаха както следва: Михайловисти 2 души, но те смятаха 4, включвайки мен и Пашков, независимисти - активни противници на едноно взаимодействие със старите двама, но и те се броеха за четири, включвайки мен и Любен. При това положение започна трескава идейно организационна работа през есента на 1943 година. В корпорация "Шар" завършиха 20 души идейни курсове, които се подготвяха за организатори на движението. По местата дейността се засили. Нанесохме съкршителен удар по организацията "Браиник" в Неврокоп, Разлог, където дружините почти не съществуваша. В Горна Джумая девичаската дружина бе разформирована благодарение на Лили Северова. Натиск се упражняваше и върху мъжката. В Неврокоп легионерския организатор бе бит до пребиване. И Гемето не намери почва да вирее. В Шип ученическата дружина на "Браиник" бе разформирована. На всички ученици членуващи в ученическия съюз, бе забранено да членуват в други организации. През тоя период от време, бех посетен у дома от Коста Ризов и Лили Маркова. Не доумявах защо, тъй като всеки ден се виждахме в канцеларията на "Шар".

- Гошо, дойдохме с Коста, започна Лили, да ти се изповедаме. Ние се обичаме. Молим за твоята благословия.

- Хайде да е честито, Радвам се, радвам се. Прегърнах и двамата. Лили ме целуна, Коста също.

- Първопричината за недоразуменията между нас и Гошо, са Лили. Той я е обожавал много от рано, но тя не споделяла чувствата му, започна Ризов, и

когато разбра, че ние се обичаме, намрази двама ни. Неговите и моите стрели носят отровата на ревността ни.

Заминаха си. Кой беше прав! Два дни преди това, връщайки се от Щип през Кочани за Гор. Джумая, пътувах с Жоро. По пътя той ми обърна внимание за пагубната роля на Лили Маркова. "Тя със своето качество на хайлафски маниер, създава недоразумения в нашите среди. Веднаж любовницата на Георги Марчев, настройва го срещу всички, амбицирайки го да застане на чело, друг път на Ризов, пък него насъсква. Няма ли да и отрежем езичето?"

Съмнението зачовърка в мен. Нямаха ли по-широк замисъл маневрите й?

Аз обикалях из Македония, когато научих, че в Щип ще бъде тържествено открит паметна плоча на Мише Развигоров, по инициатива на правителството. По най-късия път се завърнах в София и заръчах един голям венец с лента черно и червено на която с златни букви бе написано: "За тебе Мише развигоров и чрез тебе, за всички като тебе", а на другия край на лентата - Ив. Михайлов, Жоро Настев, Владимир Куртев. Останаха два дни до тържеството, а бях отсъствал от София 20 дни. През това време в стола е било решено да се чества 50 годишнината от основаването на В.М.Р.О. Били отпуснати за целта средства, напечатани покани и датата съвпадна с тая на тържеството в Щип. Веднага наредих за Щип да замине Бегъмов, да намери начин и да постави венеца през време на тържеството, а аз останах в София. Пацков, който изпълняваше ролята на заместник, също научил след като всичко е било уредено. На мнение бяхме, че михайловизма настъпва в нашите редове улеснен преди всичко от мен, от нас. Външните прояви говореха за моето активно участие в едно ново направление на младежкото движение подчинено на Загреб. Грешките се редяха една след друга, използвани умело от невидима ръка. Ето най-последен случай с венеца, немислено се поднасяше от ЦК на В.М.Р.О., а не от нас - младежкото движение. Замисля бе революционността на Щипяни да изживеят потиска на радост с поставяне на тоя венец и да им подсказе, че духът на В.М.Р.О. живее, а организаторите на тържеството да получат заслужен шамар, тъй като игнорираха ролята на В.М.Р.О., но даваше се възможност и за друго тълкование.

Моето изказване, което бе тринадесетто под ред, прозвуча като дисонанс. Недоволството всред присъстващите се четеше по лицата ми. "М.Н.Н.О.Д. като пионка наредено на шахматната дъска наречено В.М.Р.О., публично признание за местото на младежкото движение свързано с груби грешки и необходимост са били използвани за създаване на мощна колона в нашите среди, която настъпателно е действала под маскировката на подчинението. Тържеството послучай 50 годишнината на В.М.Р.О!"

Салона бе претъпкан. Личеа членовете на ЦК на В.М.Р.О. Куртев и Настев. Също Цилев, Аврамов, инж. Станишев, политици, общественици, журналисти, едно тържество, на което си даваха пръбична среща всички ония среди, които са подържали контакт помежду си през дългия период на възстановяване дейността на В.М.Р.О. Липсваха двама от стълбовете на движението - Йордан Чкатров и Кирил Драггов.

16/ 81

- 17 -

В дъното зад една колона бяхме седнали на една маса Пашков, който бе млад трудовак и аз всред студенти от Костурско. Нищо не знаех и не питах за програмата и реда. В 21 часа председателя на корпорацията Коста Ризов откри тържеството:

"Целркупната македонска младеж, верна последователка на традициите на В.М.Р.О., на Централния ѝ комитет начело с Иван Михайлов с радост посреща многобройните гости, функционери на В.М.Р.О. и на членовете на нейния Централен комитет начело с господин Куртев и Настев в нашата среда, и съжалява че вожд на македонското освободително движение Иван Михайлов е лишен от възможността да присъства тая вечер между нас" Изказвам сърдечната благодарност от името на Централния комитет на В.М.Р.О., на младата генерация, извора на нашите неизчерпаеми сили за инициативата да уреди това мило тържество..." заяви между другото Куртев.

Редеха се ораторите един след друг, общественици, журналисти, наши и чужди гости на тържеството, Райко Алексиев, Тодор Кожухаров, Аспарух Миников и др. и думите се лееха, близки, сродни, целенасочени към единство на млади и стари.

- Отиде нашия осемгодишен труд на вятара, Гошо, процеди през зъби Пашков и стана. Принудих го да седне. Тържеството завърши, но завърши и нашето единство.

Малко по-късно бе и студеният празник - 8 декември. Вечерта Георги Марчев при едно скарване с Живко Живков, студент от Костурските села, го нарани с нож в ръката подпомогнат от Жоро Бегъмов. Случката става на стълбите и успехме да я прикрием от веселицете се студенти. Причината била отново жена. Внучката на бившия секретар на Македонския национален комитет Кузман Георгиев - Любка Георгиева, е била любовница на Георги Марчев. Но отношенията им били надхвърлили далеч границите на обикновените любовни задължения и Марчев не можал да прости кокетирването ѝ цяла вечер с Живко Живков. Обладан от ревност се напива порядъчно и вместо да потърси сметка за държането на Любка, стоварва своя гнев върху Живков, който нищо не е подозирал за отношенията им. Постъпката на Марчев бе осъдителна и престъпна. Предизвика буря от негодуване всред студентите, особено варед Вистричката корпорация, на която бех почетен председател. Всички искаха да се вземат строги мерки - изключването му из редовете на движението. При друг случай и аз бих подкрепил една подобна мярка, но създаденото положение напоследък, ме караше да бъда въздържан, дори да търся помирение, компромисно, изглаждане на конфликта. Ризови Лили Маркова го раздухваха. Към отговорност бе привлечен и Жоро Бегъмов, като съучастник. Макар, че правото в случая бе на страната на Ризов, аз виждах зад демагогските намеци за справедливо строго наказание, отдавна замислена акция за отстраняване на Марчев и Бегъмов от "Шар", като неудобни за следващите им ходове и затова се заех да уредя

недоразумението между двете страни. Повиках Живков в присъствието на под-
председателя на корпорацията Бистрица, Найнот Руков и члена на ръководство-
то Борислав . Руков , за да се убеди до колко са наклонни за изглажда-
не на недоразумението. След продължителна бурна сцена, се съгласиха, ако бъ-
де платен костюма му. За мен това бе най-лесно., щом го свързваше с пари. На
следващия ден бе насромено събрание в разширен състав на управителния съ-
вет на Корпорация "Шар", на което щеше да се реши, какви мерки мерки да се
вземат срещу "гаменщината" в корпорацията, както я нарече Лили Маркова.
И всичко зад гърба ми. А управителния съвет бе подчинен на мен - ръководи-
тел на младежкото движение. Реших ~~често~~ отида с закъснение на заседанието.
Разчитах на влиянието което имах всред всички, за да мога да се наложа над
Ризов и Маркова, но се излъгах. Управителния съвет реши да изключи от корпо-
рацията Марчев, Бегъмов и Любка Георгиева, с грамадно мнозинство, въпреки
настойчивите ми искания да не се вземат никакви мерки, последиците от ко-
ито трудно можеха да се предвидят. Това бе първото поражение което претър-
пех и първата открита победа на доверените хора на Михайлов. Ръкавицата бе
хвърлена. Престанах да се интересувам за хода на студентските работи от
Ризов. По-редко посещавах корпорацията. Засилих контактите си с Марчев и
Бегъмов, на които бе забранено да посещават стола. Пашков бе оставен да се
върти около Ризов с задача, предварително да открива намеренията му, които
му бе възможно, но скоро дойде ваканцията, а след това и бомбардировките,
та студентите се бяха разпиляли и борбата се пренесе по места.

След Нова година бях повикан от Цилев.

- Димчев, започна той, Иван Михайлов иска от теб да определиш пет души
които ти смяташ за най-подходящи, които да завършат специални курсове по
радиотелеграфия и минно дело във връзка с проектирания корпус в Македония.
В срок от два дни съббщи ми имената.

Бях решил кои да посоча, но отидох до Санитарните части на трудовата
повинност - Лагера, където бе Пашков, да чуя и неговото мнение. Спрехме се
на Марчев, Бегъмов Стефан Пържов, М. Григоров и Кръстьо Рашев.

Когато се наложи да заминат, Бегъмов бе възприпятстван от брат му и
остана тук. Елизо месец след това, Цилев в един разговор ми подхвърли, че на-
шите приятели може да се наложи да бъдат използвани за изпълнение на спе-
циални задачи на източния фронт. Аз се противопоставих, като му заявих, че
ангажмента който съм поел бред близките е съссем друга.

- Ще пиша на господин Михайлов да не допусне това.

През месец май бех повикан отново от него в София, тъй като се бях ус-
тановил след голямата бомбардировка на София на 31 март в Гор. Джумая.

- Димчев, здравословното състояние на Кръстьо Рашев е много лошо. Моля
те, иди в Бачево и подготви родителите му. Ако желае баща му, може да замин
при него.

Веднага потеглих за Разлог. Изпратих да извикат Спас Рашев от Бачево.

Дойде. Седнахме в кръчмата на Георги Джолев.

- Бай Спасе, вчера получих писмо от Кръстьо. Не бил доброс здравето. Веляли го бърбеците.

Та той никога не е боледувал от бърбеци, рече разтревожен той.

- Искаш ли да отидеш да го видиш? Разносните са наши.

- Какво мога да му помогна! Взemi грижа и го лекувайте. Дано оздравее.

- Все пак, хубаво е да отидеш. За да ми пише, че не е добре, значи той е много зле. Моит съвет е, да отидеш.

Позамисли се малко. Потърка изнотеното си чело и отсече.

- Какво Бог даде, Димчев. Аз съм го поверил на вас. Вярвам, че не ще допуснете детето ни да не се върне при нас, но видях, че тревогата му бе си свила гнездо в сърцето му. Разделихме се като обещах да го държа в течение... Скоро имах възможност да му съобща радостната новина - син ви е на оздравяване.

Заангажиран в организационна работа, бях пренебрегнал студентските си задължения. Пашков е трудовак, Марчев отсъстваше, Ризов странеше и не го търсех поради скандала и поради едно ново доказателство за недружелюбия му акт спрямо мене. След заминаване на Пашков в казармата, поех неговите задължения. Преместих пишущите машини и циклостила в Покровник, където редовно се печаташе вестник "Македония" и "Устрем", като всички директиви на ръководството до Окръжните и колийски ръководства. Водех и кореспонденцията. Получавайки една такъва от Загреб, попаднах на едно писмо на Иван Михайлов до мен. Разпечатах го, но за големо мое очудване.

- Драги Пане /Псевдонима на Ризов/. Зачетох писмото:

- "Получих обстойния ти доклад. Напълно одобрявам направеното до сега. Серioзната пречка която срещаш от страна на Тигър, скоро ще бъде отстранена. Заякчавай връзките по места. Не е необходимо повече да се прикриваш. Действуй дръзко и уверено. Дръж ме в течение за развой....."

"Дерзай зорко". За мене бе ясно, че Тигър съм аз. Напечатах писмото в два екземпляра на пишущата машина. Едното изпратих до Ризов с забележка:

"Допускам съм низост от много, но твоята е по-голяма от най-голямата подлост! Тигър, а второто до Димитър Цилев:

- Господин Цилев,

Предайте на Иван Михайлов това писмо. Случайността ми позволи да разбера, че първопричината за всички недоразумения иде от най-високо място. Съжалявам, че неусетно се оплетах във Вашите мрежи. Паяжината съм разкъсал и започвам операцията.

Тигър.

След няколко дни, Цилев ме догони в Шип, но аз успях да се измъкна, без да се видим.

От тоя момент всички писма получавани от Загреб и София връщах неразпечатани. Връзката бе прекъсната. Преписи от писмата и оригинала прикачих

към архивата на движението. Борбата срещу подлостта навлизаше в нова фаза.

От Щип заминах за Велес. Потърсих д-р Поп Антонов.

- Разгеле, Димчев, искаш ли да дойдеш на една конференция на основателите на М.М.Т.Р.О. в Скопие? По име всички те познават. Не е лошо да се запознаеш с нас. Предполагам, че ще се вземат важни решения. Хайде аяа!

- Ще дойда, щом трябва.

Конференцията се състоя в канцеларията на инж. Чкатров. Присъствуваха над 25 души. Запомних имената на д-р Светиџев от Битоля, д-р Гичев, Йордан Чкатров, Димитър Гюзелев. Конференцията откри Димче Чкатров, *Бранко Чкатров*

Йордан Чкатров: Политиката на Иван Михайлов на тясно сътрудничество с германците е толкова опасна, че ние трябва да намерим сили да се противопоставим. Д-р Поп Антонов - "В победата на Германия сега върват толкова, колкото в поражението ѝ в 1940 година след падането на Франция." Гюзелев: "Господа, ние отидохме доста далеч в ангажиментите ни спрямо Германците и българите. Но ние сме длъжни да спасяваме не главите си, а хората които подведохме. Още не е късно." Светиџев: "Всички шансове за споразумение с нелегалните са изчезнали. Нам не ни остава нищо друго, освен да бездействаме. Народът ще намери своя път".

Завързаха се спорове за и против установяване на връзка с нелегалните. Докато всички бяха единодушни за предстоящата катастрофа която ни очакваше. Изказаха се мнения, че силите които сега се борят срещу окупатора бяха с М.М.Т.Р.О. на един фронт срещу сръбското владичество до войната. Следователно, възможен е контакт и взаимодействие.

Моят извод бе, че героите от Скопския процес и силите в Македония под сръбска власт, които стояха зад тях, бяха обзверени в ръководството на Иван Михайлов, и търсиха пътища за да излезнат от безизходността.

Йордан Чкатров, който през 1941 година се завърна от Америка, бе оказал влияние върху брат си, когото през 1941 година развеждаха от град в град, да държи сказки за необходимостта от присъединяването на Македония към България и го приковал към Скопие. Но Димче Чкатров бе отишел толкова далеч, че едва ли очакваше пощада от ония, които мреха от години по балканите. Все пак, чест им правеше, че вместо да спасяват главите си, търсиха спасение за хората които ги последваха.

Реша се да се направят опити за контакт, още повече много от нелегалните не бяха наясно по крайната цел на борбата. Поп Антонов твърдеше, че велешката бригада продължавала да носи по шапките и каскетите си, емблемата на В.М.Р. --череп с пречупени кости и че всички са били автономисти.

В Гор. Джумая ме очакваше повиквателна заповед. Получавах мобилизационно назначение в Щаба на Въздушните войски. Трябваше да се явя на 1 юни. Но два дни по-късно, получих нова повиквателна. Тоя път от Щаба на войската за Щаба на 1-та Битолска дивизия, където трябваше да се явя на 14 юни. Втората

Втората заповед отменяше първата, и аз на 10 юни през Ниш, поех за Скопие. Намерих Йордан Чкатров. Казах му, че съм получил мобилизационна заповед от Щаба на войската за 15-та Битолска дивизия, и че аз съм летец и не виждам защо могат да ме пращат там.

- Започнало е сформироването на корпус в Коструско, Димчев. Сигурно за тая те гласят. Това е глупост, нямаща равна на себе си. Откажи се.

- Не, бе отговорат ми, ще вървя. Смятам, че и при най-трудните положения, могат да се намерят правилни решения. И без мен ще го създадат. Ще вървя. Аз съм обещал. Дойде Дрангов и нему казахме.

- Тоя солунски евреин не разбра ли, че тая акция е обречена предварително на провал? Нама ли кой да ги вразуми?

На 13 юни се явих в Щаба на 15-та Битолска дивизия. - Явете се в хотел "Обиденена България", там има и други като вас.

В хотела срещнах само Куртев. Казах ми, че заминаваме за Костур. Не се противих.

- Ела утре в 8-часа. Тук ще се съберат всички.
На другия ден в ресторант ~~Битолски~~ имаше около 35 души. Непознавах никого, с изключение Куртев, Цилев. Събралието откри Куртев.

- Другари, решено е да се създадът в Костурско, Леринско и Воденско доброволчески дружини, чиято задача ще се състои в оказване помощ на местното население, което масово се изстребва от гърците. Първата задача е създаване на военна сила, второ - на администрация и следва учебното дело. Ще бъдат изпратени към 500 души военни, ръководители, които ще организират местното население а към края на август и необходимите учители.

- Медикаров ще дойде ли, прекъсна го Димитър Медаров.

- Разбира се!

- Щом отново се обягате на такива главорези, като него, аз се отказвам. Вие не сте забравили старите си привички. Повече не петия честа си.

Настана колебание. Започнаха всички да говорят.

- Бай Димитра, обадох се аз, от изказването ти проличава, че ти скъпиш кожата си. Аз не ви знам отношенията, но според мен, всеки е тръгнал със съзнанието да даде всичко, дори живота си ако е необходимо. Следователно всеки отговаря за себе си. А ти търсиш претекст за да си на сянка.

- Нищо не знаеш, младо момче, ще се увериш, че той е много като него са търтеи, а търтея никога не става пчела. И ще си спомниш за думите на бая си Димитар, който не веднаж им е ял попарата. Той стана и тръгна към изхода. Цилев го посрещна и заприказва, обаче Медаров грубо го отстрани и излезна.